

Пучков А. О.¹

¹ професор кафедри теорії та історії мистецтва
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
dr.a.puchkov@ukr.net

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АРХІТЕКТУРИ: ІСТОРІЯ, НАБУТКИ і ВТРАТИ, СПОДІВАННЯ й ПЕРСПЕКТИВИ До історії функціонування Академії у 1945–2021 роках

© Пучков А. О., 2021

<https://doi.org/10.32347/2519-8661.2021.22-23.4-20>

Анотація: Здійснено спробу в історико-хронологічний спосіб окреслити основні риси, здобутки і проблеми діяльності Академії архітектури на теренах України, починаючи від 1945 року до сьогодення. Йдеться про Академію архітектури УРСР, перетворену 1945 року з Української філії Академії архітектури СРСР (1944), про Академію будівництва і архітектури УРСР, перетворену з Академії архітектури 1955 року, про ліквідацію і цієї Академії 1963 року, про відновлення Академії у вигляді впливової громадської організації 1992 року в статусі Української академії архітектури.

На підставі залучення малознаного фактологічного матеріалу окреслюється діяльність і практико-теоретичні настанови п'яти президентів Академії архітектури — Володимира Заболотного (1945–1955 рр.), Анатолія Комара (1955–1959 рр.), Павла Бакуми (1959–1963 рр.), Валентина Штолька (1992–2020 рр.), Олега Слєпцова (з вересня 2021 року), — а також пов'язані з історичним контекстом особливості фактичних здобутків і променисті марення втрачених перспектив, нездійснених бажань і нагальних потреб архітектурного й архітектурознавчого цехів України впродовж останніх майже вісімдесяти років.

Серед іншого показано надбання Академії на шляху дослідження архітектурної спадщини України, піклування В. Заболотного про дослідження саме в цій царині; висвітлено динаміку перетворення кандидатських дисертацій з архітектури із проектно-описових на власне наукові, якими вони є наразі; змальовано спектр проблем, що супроводжували Українську академію архітектури після її відновлення 1992 року, а також обшир важливих наукових й творчих надбань її академіків і членів-кореспондентів, зокрема в царині видання фундаментальних наукових праць; зрештою вперше запропоновано унаочнення загальної картини формування й становлення форм діяльності Академії архітектури впродовж часу її існування; окреслено перспективи подальшого функціонування й виокремлено аспекти осмислення ролі Української академії архітектури в сучасному архітектурному світі, не лише українському.

Ключові слова: Українська академія архітектури, історія створення, стан, перспективи.

Постановка проблеми. Будь-яка подія, що віддзеркалює суспільні явища, тим паче такі, які відбуваються в царині культури і владно відбиваються на її стані і перспективах, впливають на неї

діалектично (тобто і позитивно, і негативно), викликаючи відповідні зрушення в інших дотичних галузях, — така подія незалежно від її нагальної якості повинна викликати історичний інтерес, оскільки захоплює в коло свого існування низку суспільних аспектів, на які прийдешні покоління мають зважати.

В історії становлення української архітектури з повоєнної доби до теперішнього часу такою подією стало перетворення Української філії Академії архітектури СРСР на більш-менш самостійну Академію архітектури УРСР, із якою упродовж майже 80 років відбувалися різні організаційні пертурбації. І все б нічого, якби не те, що такі зміни — адміністративні або після 1991 року суспільні — або впливали на зрушення в архітектурній практиці, архітектурній науці, архітектурознавстві й архітектурній критиці, або ж мусили відповідати на суспільний запит до змін у цих царинах людського буття і фахової діяльності.

Пристойного огляду, принаймні конспективного, цих процесів досі немає, і мушу сподіватися, запропонована стаття стане у нагоді майбутнім дослідникам історії функціонування Академії архітектури УРСР (АА УРСР) — Академії будівництва і архітектури УРСР (АБіА УРСР) — Української академії архітектури (УАА).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Матеріали щодо історії Академії, по-перше, розкидано як комплекс звітів про повсякденний моніторинг подій у інформаційних блоках «Вісника», що видавався Академією починаючи з 1945 року і до 1956-го, в матеріалах «Вісника Української академії архітектури» починаючи з 1992 року, а також у фаховому часопису Академії, який змінював свою назву в діапазоні від «Архитектура и строительство» до «Строительство и архитектура» і намагався об'єктивно віддзеркалювати пріоритети техніки створення архітектурної форми над її художністю або навспак. Як додаток до щорічника Держбуду України «Архітектурна спадщина України» з ініціативи академіка УАА Володимира Тимофієнка був виданий збірник «З історії Української академії архітектури» [13], що є, на жаль, єдиним осередком документальних відомостей (яких насправду небагато) про АА УРСР. Видання містить спогади про перші роки існування в Україні Академії архітектури, підготовку фундаментальних праць із історії української архітектури (Д. Яблонський), роботу видатних діячів (В. Чепелик про Стефана Таранушенка) і першого президента АА УРСР Володимира Заболотного (Н. Чмутіна). У статті В. Тимофієнка «Рядки з передісторії Української академії архітектури» [13, с. 110–119] висвітлюється творчість академіків і професорів архітектури наприкінці XVIII — початку XX століття. Окремий масив відомостей містить бібліографічний показник архітектурно-організаційної і наукової творчості академіка В. Заболотного, що витримав два видання (1998, 2016) [3], а також три показники персонального складу УАА (1995, 2002, 2007) [20; 19; 21].

Мета. Окреслити основні історико-культурні віхи формування Української академії архітектури як наукової установи з суспільно-культурним ухилом упродовж 1945–2021 років.

Виклад основного матеріалу. Ініціатором створення спочатку Української філії АА СРСР у лютому 1944 року (дев'ять кабінетів, в яких працювало по декілька чоловік), а за рік і АА УРСР, був голова Раднаркому УРСР Микита Хрущов (1894–1971). Яскрава й ексцентрична особистість, Хрущов прагнув після себе лишити не тільки пам'ять про руки «по лікоть у крові» та відмивання цієї крові з трибуни XX з'їзду КПРС, а й позитив: долучитися до створення того, що зможе існувати без нього; славнозвісна «північна кукурудза» з'явилася потім.

За підписом першого заступника голови Раднаркому СРСР доктора економічних наук Миколи Вознесенського (якого голова Раднаркому Сталін 1950 року розстріляв за «Ленінградською

справою») та керуючого справами РНК, майбутнього доктора економічних наук Якова Чадаєва (1904–1985) 18 квітня 1945 року в Московському Кремлі з'явилася постанова РНК СРСР № 793 «Про організацію Академії архітектури УРСР». У ній чотири пункти: спочатку дозволялося (!) РНК УРСР (тобто Хрущов звернувся з проханням) створити АА УРСР на базі Української філії АА СРСР; з тим президент АА СРСР академік Віктор Веснін був зобов'язаний передати майно філії новоствореній АА УРСР за балансом на 1.04.1945; Раднаркомові УРСР у місячний термін доручалося затвердити положення і структуру АА УРСР, Державна штатна комісія при РНК СРСР була зобов'язана затвердити штати та розмір посадових окладів працівників АА УРСР.

Постанова РНК УРСР та ЦК КП(б)У від 21.06.1945 № 960 «Про організацію Академії архітектури УРСР» була більш розлогою і передбачала спочатку лірику, потім фізику: «з метою розвитку і процвітання української радянської архітектури як мистецтва, що об'єднує всі види монументальних мистецтв, художньої промисловості та будівельної техніки і має величезне значення в справі відбудовування міст і сіл УРСР, а також з метою всебічного сприяння підготовці творчих і наукових кадрів у зазначених галузях науки і мистецтва, організувати...» — це лірика. Затвердити статут, структуру, визначити кількість перших академіків (сім) і членів-кореспондентів (вісімнадцять), затвердити їх поіменно, зобов'язати «подати на розгляд Раднаркомові УРСР через Нарком фін УРСР кошторис витрат за всіма статтями на 1945 рік», а також зобов'язати АА УРСР прийняти від АА СРСР Українську філію АА СРСР «з усіма наявними закладами, штатами співробітників, устаткуванням, інвентарем, приміщеннями, кошторисними асигнуваннями, наявними коштами, договорами та зобов'язаннями за балансом на 1.04.1945» — це фізика, яка, власне, була зведена до трьох наелектризованих моментів: 1) нарешті обрати академіків і член-корів, призначивши їм оклад утримання; 2) зробити нормальну печатку з аббревіатурою УРСР; 3) почати працювати незалежно від Москви, а відтак почуватися в царині української архітектури більш вільно і навіть просторо. Але, звісно, не тільки це. Академіками були призначені архітектори Володимир Заболотний, Павло Альошин, Олександр Вербицький, Олександр Власов, історик архітектури Сергій Безсонов, скульптор Михайло Лисенко, інженер Олександр Неровецький.

Між постановою РНК і першими Загальними зборами АА УРСР 10–15.07.1945 відбувся пленум Спілки радянських архітекторів України, на якому майбутній президент В. Заболотний наголосив: «Особливої актуальності набуває робота Академії у зв'язку з потребою перепланувати, перепроєктувати й забудувати буквально всю Україну, де німецькі варвари вчинили страхітливі руйнування» [18, с. 29]. Академік архітектури (ще з царського часу) Олексій Щусев на тому ж збіговиську казав: «Я чув, що у вас на Україні налічується близько 700 архітекторів. В Белграді, де я був, населення 400 тис. чоловік, а архітекторів там — 500. Щоправда, архітектори в них без роботи ходять. У нас не досить архітекторів, які могли б швидко розв'язувати питання архітектури. Тому треба всіляко вітати заснування Української академії архітектури, яка серйозно візьметься за підготовку кадрів» [18, с. 65]. Одеський професор архітектури Осип Зейлігер майже заспівав осанну: «Те, що уряд дозволив відкрити Українську академію архітектури, є для нас великою подією, бо Академія архітектури — це той вищий орган, від якого можна буде дістати відповідь на всі запитання, зв'язані з дальшим розвитком радянської архітектури на Україні» [18, с. 71]. Хай там як, створення Академії віталосся всіма розумними людьми, не тільки архітекторами.

За місяць після урядового папірця, 25–26.07.1945 відбулися перші Загальні збори, що мали назву організаційних і на яких президентом АА УРСР було обрано Володимира Заболотного (1898–1962). Віцепрезидентом став П. Альошин, членом президії головний архітектор Києва О. Власов,

академіком-секретарем (керівником) Відділення будівельних наук та директором Інституту будівельної техніки — О. Неровецький, академіком-секретарем Відділення монументального живопису й скульптури — М. Лисенко, директором Інституту історії й теорії архітектури — С. Безсонов, директором Інституту аспірантури — О. Вербицький, отже всі академіки опинилися при ділі, а новообрані члени-кореспонденти затверджені на керівні посади в наукових закладах АА УРСР, що їх було тринадцять.

Деякі директори інститутів принаймні 1947 року були «в. о.», виконуючими обов'язки: член-кореспондент, професор КІБІ Яків Штейнберг був в. о. директора Інституту архітектури споруд; член-кореспондент, нарисний геометр, професор КІБІ Степан Колотов [15] — в. о. директора Інституту містобудування; заслужений діяч мистецтв, сценограф, кубофутурист, конструктивіст, експресіоніст і графік Вадим Меллер — в. о. директора Інституту монументального живопису й скульптури; член-кореспондентка Ніна Манучарова — в. о. директора Інституту художньої промисловості; архітектор Георгій Говденко — в. о. директора ДІАЗ «Софійський музей»; кандидат архітектури (з 1948-го) Василь Грідін — в. о. директора Державного музею архітектури АА УРСР; археологиня і сходознавиця Марія Вязьмітіна — в. о. директора Наукової бібліотеки АА УРСР; от лише Інститут будівельних матеріалів міцно очолив академік АН УРСР Борис Лисін [16, с. 3, 6, 13, 15, 21, 24, 25].

Структура АА УРСР була прозорою: Відділенню архітектурних наук підпорядковувалися Інститут будівництва міст, Інститут архітектури споруд, Інститут історії і теорії архітектури та чотири

Митрополичий будинок на Софійському подвір'ї,
в якому у 1945–1955 роках розташовувалася
Академія архітектури Української РСР
Київ, 1920-і

творчі персональні архітектурні майстерні (академіків Альошина, Вербицького, Власова, Заболотного); Відділенню монументального живопису, скульптури та художньої промисловості — Інститут монументального живопису й скульптури з творчими майстернями та Інститут художньої промисловості (зараз би назвали Інститутом дизайну) з експериментальними майстернями. Серед наукових робіт цього Інституту 1947 року були, наприклад: питання стилю художньої промисловості в Україні та Межигірська фаянсова фабрика (Лука Калениченко), інтер'єр малометражного житла (Н. Манучарова), побутові меблі з лози (Г. Чернишов), методика проектування крупновізерункових декоративних тканин для оформлення громадських будівель (М. Хургін), художній метал («скобянка»; В. Дзугасв [12]), художня кераміка (П. Мусієнко), український килим (М. Новицька) та ін.

Важливо підкреслити функціонування в АА УРСР вченої ради із захисту кандидатських дисертацій, яку очолював Заболотний, а секретарями в різні роки були Г. Лебедев, Н. Манучарова та ін. Кандидатська дисертація з архітектури («архітектурних наук») виглядала як самостійно розроблений проєкт із розлогою пояснювальною частиною — від теоретичного обґрунтування вибору проєктного рішення до опису тонкощів оформлення інтер'єру. Лише на початку 1950-х

дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури набула сучасних рис, і першим, хто захистив таку працю 1954 року під керівництвом академіка АА УРСР Анатолія Добровольського, був Ігор Фомін [22]. За монографією захистив дисертацію на ступінь кандидата технічних наук Олександр Хорхот [23], але то була вже праця, в якій контаміновано питання будівництва промислових об'єктів із практикою містобудування. За «старою» моделлю — великий проєкт + невеликий текст — захистилися Мусій Катернога, Всеволод Колесніков, Олександр Маринченко, які згодом оформили дисертації у вигляді монографій, намагаючись надати їм більш наукового вигляду [14; 2]. Отже, починаючи з другої половини 1940-х, із роботою Інституту аспірантури АА УРСР, власне архітектурна наука в Україні здобула своїх перших аспірантів, а відтак і перших

Володимир Заболотний (1898–1962) —
президент
Академії архітектури Української РСР
у 1945–1955 роках

майбутніх науковців із кандидатським ступенем, які дуже високо котувалися серед фахівців тодішнього СРСР. Їх взагалі було мало, оскільки практика архітектури переважала над теорією, а теорією займалися лише в аспірантурах. Попри те, що рішення Вченої ради АА УРСР про присудження ступенів затверджувала московська ВАК, підписатися «кандидатом архітектури» було дуже престижно, не кажучи вже про докторів, яких на початок 1950-х було лише троє: Павло Альошин, Володимир Заболотний, Євгеній Катонін, які отримали ці ступені 1945 року *honoris causa*, «за сукупністю заслуг», без написання дисертацій і не будучи кандидатами наук.

Поряд із прикладними дослідженнями в галузі архітектурної науки (містобудування, розпланування міст і сіл [18], житло, типове проєктування, інженерно-геологічне районування тощо), результати яких осіли в наукових звітах і значною мірою не були оприлюднені, за порівняно короткий час був досліджений обшир пам'яток архітектури й монументального мистецтва, що знайшло відбиток в ошатно виданих альбомах (титульні аркуші й елементи декорування розробляли архітектори-художники П. Яворовський і М. Агуф, мистецтвознавець М. Криволапов) і колективних монографіях, що склали підґрунтя для подальшого створення фундаментальних двотомних «Нарисів історії архітектури Української РСР» (1957, 1962) і корпусного дослідження історії української архітектури. Ці аспекти, а також і сформовані принципи роботи з аспірантами, які, як зазначав В. Штолько (теж вихованець Академії), передбачали постійну увагу з боку президента Заболотного, «вміння бачити і розвивати в них творчу спадкоємність поколінь, [здійснювати] персональну шефську опіку і [надавати] практичну допомогу в їх повсякденній науковій і практичній роботі» [9, с. 4], — найцінніший організаційно-науковий карб АА УРСР, який залишився досі серед принаймні київських науковців — керівників архітектурних дисертацій.

Дмитро Яблонський (який захистив кандидатську дисертацію 1953 року [24]) згадує, що опікування Хрущова діяльністю АА УРСР припинилося 1956 року після того, як на нараді в Будинку архітектора Володимир Гнатович не надто чемно поставився до ідеї спорудження величезного мосту між Володимирською вулицею та Печерськом (через Хрещатик), яка належала сміливому в порухах Микиті Сергійовичу [13, с. 8].

Попри те, що Хрущов добре знав Заболотного і підтримував його починання, хрущовські самодурство («віжка під хвіст»), «волюнтаризм» виявилось наразі в тому, що АА УРСР припинила існування, і постановою ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР від 22.09.1955 була створена АБіА УРСР. У Москві до цієї відчайдушної справи долучилися теоретик архітектури Костянтин Іванов і містобудівник Георгій Градов (обидва доктори архітектури), які були наближені до Хрущова і зуміли налаштувати його відповідним чином: надавати будівельному виробництву пріоритет у вирішенні творчих завдань під час формування архітектурної форми шляхом гармонійного поєднання функціональних і естетичних аспектів за допомогою прогресуючих інженерно-технічних засобів, що повинні були невпинно вдосконалюватися. Начебто нічого поганого в цьому і немає, але саме з мікроклімату академій архітектури СРСР та УРСР силоміць був вивітрений дух поєднання творчої інтуїції архітекторів із історичною традицією, з принципами класичної побудови архітектурного організму, з чимось живим, що є в архітектурній формі.

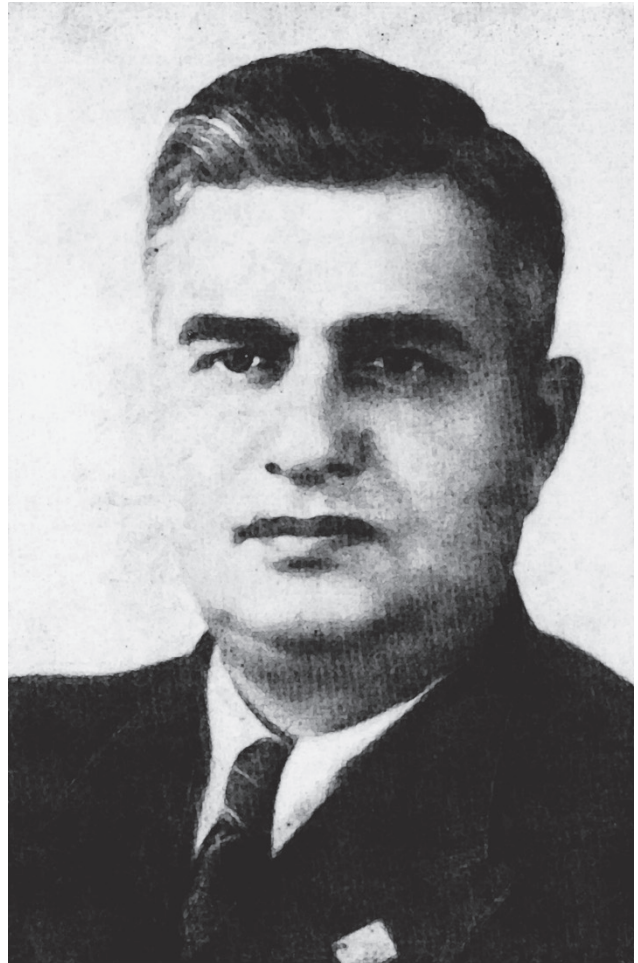
Утім, боротьбу з художністю архітектурної форми державні органи здійснювали планомірно: менш ніж за півтора місяці було прийнято постанову ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 5.11.1955 № 1871 про усунення надмірностей в проєктуванні й будівництві. Отже, вивітрювання живого творчого духу зі стін архітектурних академій не було явищем раптовим, хоча багатьох архітекторів

ним вдарило наче «обухом по голові». Відбулися також певні персональні зміни: не всі члени-кореспонденти АА УРСР автоматично перейшли до АБіА УРСР, Заболотного було знято й відправлено в місцеве заслання: призначено керівником відділу народної творчості й історії українського мистецтва — одного з науково-дослідних відділів при президії АБіА УРСР.

Президентом (але, звісно, спочатку академіком) Академії був призначений 47-річний Анатолій Комар (1909–1959), інженер-будівельник, який із 1944 року керував відбудовою низки металургійних заводів УРСР: «Запоріжсталі», домни № 6 Дніпропетровського металургійного заводу імені Петровського, у 1952–1955 роках працював головним інженером і директором тресту «Дніпровськпромбуд». Поєднання високих посад на той час було звичайною практикою, і Комар разом із президентством в АБіА служив ще й заступником голови Держкомітету Ради Міністрів УРСР у справах будівництва (Держбуду УРСР) Петра Непорожного.

Раптова смерть Комара від адміністративного перенавантаження привела в крісло президента Академії наступного інженера-управлінця Павла Бакуму (1911–1987), магнігорського будівничого, нового голову Держбуду УРСР.

Павло Федорович виступав із довгими промовами, підготовленими в секретаріаті АБіА, що друкувалися навіть по дві в одному номері «Вісника АБіА», причому одна — у вигляді вкладки на окремій скобочці [4; 5]. Серед іншого важливо-інженерного Бакума звертався, приміром, і до питань теорії архітектури. В його адміністративних вустах це виглядало так: «Особливої актуальності набирає дослідження теоретичних основ радянської архітектури в соціально-економічному, функціональному, інженерно-технічному та естетичному аспектах. Обов'язок наших теоретиків — дати загальний прогноз розвитку архітектури в нашій країні на найближчі 20 років (певно, внаслідок обіцянки Хрущова на XXII з'їзді КПРС 1961 року побудувати комунізм «в основному» за двадцять літ. — *А. П.*), пов'язуючи його з розвитком народного господарства і завданнями формування комуністичної свідомості радянської людини, зміни умов її праці і побуту. Слід обґрунтувати нову типологію громадських будинків майбутніх років, виходячи з комуністичного змісту громадських процесів» [5, с. 4]. Якщо вдуматися в останню фразу тричі, особливо в «комуністичний зміст громадських процесів», має запрозоритись, чому цей красномовець добре тримався в президентському кріслі з

Анатолій Комар (1909–1959) —
президент
Академії будівництва і архітектури УРСР
у 1955–1959 роках

1960 по 1963 рік, і сидів би в ньому, наче Зевс у Парфеноні, вічно, якби не ліквідація Академії в серпні 1963-го.

Заради справедливості слід нагадати, як саме бачив завдання АБіА СРСР її віцепрезидент (і академік АА УРСР «першого призову», а потім і АБіА УРСР) Олександр Власов: «Відкриваючи великі можливості для спільної творчої роботи будівельників і архітекторів, індустріалізація будівництва дозволяє розглядати взаємопов'язаний розвиток архітектури й індустріалізації в аспектах: що будувати, із чого будувати, як будувати. Відповідаючи на запитання “що будувати”, архітектор у співдружності з іншими фахівцями розробляє проєкт споруди чи міста, виконуючи провідну роль на всіх стадіях проєктування» [10, с. 5]. Олександр Васильович відповів і на два інші запитання, але для нас важливо, що він як архітектурний чиновник загальносоюзного рівня бачив роль архітектора провідною навіть в умовах індустріалізації будівництва, і не провина архітекторів України тієї доби, що вони не змогли зчинити гідний опір зазіханням індустріально налаштованого і міцного в своїх забаганках будівельного цеху.

За часів АБіА УРСР — 1956–1963 роки — академіків-архітекторів побільшало [1, с. 3–4] завдяки талановитим Віктору Єлизарову, Євгену Катоніну, Борису Приймаку, членами-кореспондентами стали Олександр Касьянов, Отар Мчедлов-Петросян, Володимир Орехов, Яків Штейнберг, а старенький Павло Альошин перейшов у розряд почесних членів зі збереженням академічної стипендії. Більшість академічних місць займали інженери, причому теж видатні: Іван Литвинов, Михайло Будников, Іван Киреєнко, Борис Лобаєв, Саул Фрайфельд, В'ячеслав Ярін, гідралік Олександр Угінчус; як завжди, були і пристосуванці, як-от сумнозвісний Григорій Головка, хрестоматійний нездара, що тридцять років очолював Спілку радянських архітекторів України з відповідними для архітектури УРСР наслідками.

Хрущов 1945-го створив Академію, Хрущов встиг її знищити 1963-го: постановою Ради Міністрів СРСР від 6.08.1963 № 853 «Про Академію будівництва і архітектури СРСР і Академію будівництва і архітектури Української РСР» АБіА СРСР та АБіА УРСР ліквідуються, їхні інститути, реорганізуючись, постановою від 21.08.1963 № 903 з єзуїтською назвою «Про поліпшення проєктної справи в галузі цивільного будівництва, розпланування й забудови міст» передаються до різних союзних і республіканських відомств. Так, наприклад, на базі НДІ експериментального проєктування та НДІ архітектури споруд АБіА УРСР виник КиївЗНІЕП Держкомітету з цивільного будівництва Держбуду СРСР, що існує і діє досі.

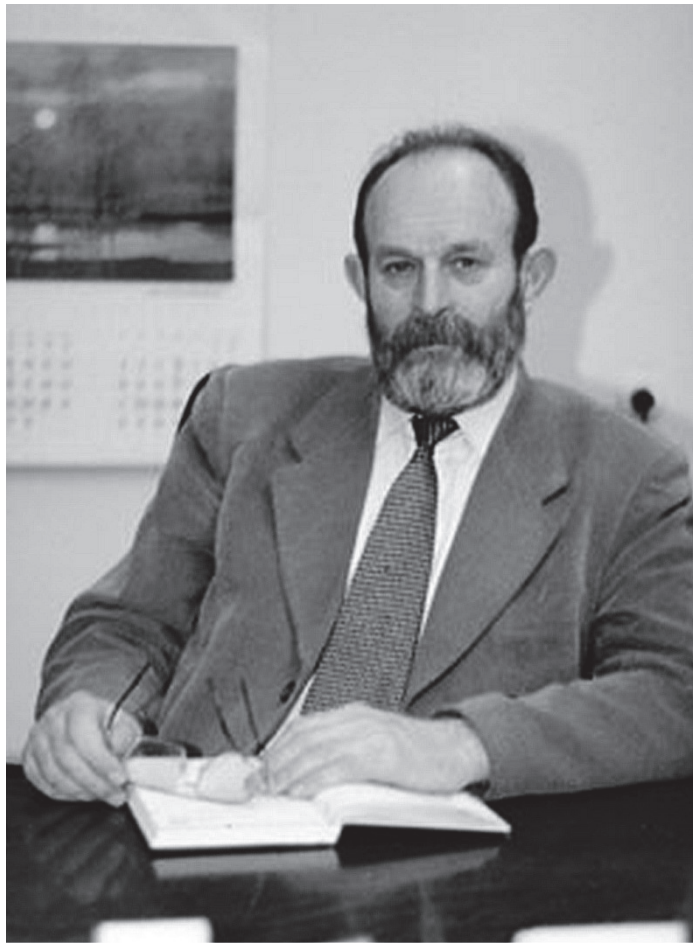
Павло Бакума (1911–1987) —
президент Академії
будівництва і архітектури УРСР
у 1959–1963 роках

Майже тридцять років (точно: 29) не існувало в Україні ні Академії архітектури, ні Академії будівництва, і лише з набуттям незалежності давня мрія тих співробітників і колишніх аспірантів, які пройшли школу АА та АБіА УРСР, захистили дисертації та продовжували працювати в системі державних архітектурних інституцій, — ця мрія здійснилася отриманням свідоцтва Мін'юсту України від 23.04.1992 № 238, яким був зареєстрований статут Громадського об'єднання «Українська академія архітектури» з керівним органом — президентом Академії, метою діяльності — «збереження та розквіт інтелектуально-наукового потенціалу України в галузі архітектури та будівельних наук» [9, с. 7]. Тодішній голова Верховної Ради України О. Мороз привітав Академію з її відродженням.

Президентом УАА 1992 року був обраний академік УАА, лауреат Державної премії СРСР, Національної премії України імені Тараса Шевченка, Державної премії України в галузі науки і техніки, Державної премії України в галузі архітектури, Республіканської премія ЛКСМУ імені М. Островського, народний архітектор України, доктор архітектури, професор Валентин Штолько (1931–2020), який виконував ці обов'язки до останньої миті життя; головним ученим секретарем став академік УАА, заслужений архітектор України, доктор архітектури, професор Дмитро Яблонський (1921–2001). 1997-го головним ученим секретарем був обраний академік УАА, доктор технічних наук, професор Євген Ключниченко (1939–2021).

Станом на 1995 рік УАА налічувала чотири відділення — забудови міст і сіл (академік-секретар Микола Дьомін); будівель і споруд (академік-секретар Віктор Савченко); архітектурознавства (академік-секретар Сергій Кілессо); конструкцій, матеріалів та інженерного забезпечення будівництва (академік-секретар Ігор Лебедич), а також — 29 дійсних членів (академіків), 61 члена-кореспондента, 27 почесних членів, серед них архітекторів із Канади, Росії, Італії, Франції. В лавах УАА на той час перебували практично всі доктори наук у галузі містобудування й архітектури, що працюють в Україні, більшість найдосвідченіших архітекторів-практиків із усіх регіонів держави [9, с. 6].

Наприкінці 1994-го членами УАА (В. Гершкович, М. Данько, М. Дьомін, Є. Ключниченко, М. Коломієць, Г. Лаврик, С. Лапоногов, Л. Муляр, В. Нудельман, Т. Панченко, Л. Прибега, В. Савченко, І. Фомін, В. Шевельов, В. Штолько, Д. Яблонський) було розроблено Концепцію

Валентин Штолько (1931–2020) — президент Української академії архітектури у 1992–2020 роках

національної програми розвитку архітектури України [9, с. 10–18], керівниками Відділень УАА сформульовано основні напрями діяльності УАА, створено інститут колективних членів Академії — організації, фірм, творчих колективів, що плідно співпрацюють із УАА.

П'ятдесятирічний ювілей УАА відзначався широко: у програмі заходів спільного вшанування ювілею Академії та святкування Дня архітектури 1.07.1995 бачимо урочисте засідання та виставку творчих робіт українських зодчих в Українському Домі, виставку академічних видань у Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці (згодом — імені Заболотного) в Гостинному дворі на тоді ще Красній площі, 4, виставку конкурсних проєктів «Відродження України» у виставковій залі Головкивархітектури (Хрещатик, 32), закладення каменю на місці відтворення пам'ятника Княгині Ользі на Михайлівській площі, експозицію розкопів Михайлівського та Успенського соборів, виставку «Київ підземний» у Музеї історії Києва і дві виставки-продажі: керамічних виробів ВП «Грифон» на Костьольній, 6, і творів народних майстрів на Андріївському узвозі, 5. Ювілею УАА була підпорядкована ювілейна сесія Загальних зборів (30.06.1995), у роботі якої взяли участь представники президента України, Верховної Ради та уряду, КМДА (О. Омельченко), Мінкультури, творчих спілок, іноземних академій, підприємств, організацій і фірм, що співробітничали з УАА. Президент України Л. Кучма надіслав вітання, що закінчувалося впевненістю: «Вірю у великі творчі можливості Української академії архітектури, бажаю їй талановитому колективу успіхів у творчій та науковій діяльності на благо і славу народу України» [6, с. 5].

У цікавій оглядовій статті до п'ятиріччя відновленої Академії 1997 року президент Штолько розповів про історію відновлення УАА (спочатку Академія мала назву «Українська академія архітектурних наук», але це викликало невдоволення «деяких членів САУ і урядових структур, що створило певні труднощі з реєстрацією Статуту»), описав кадровий склад Академії і назвав чисельність її членів (37 академіків, 88 член-корів, 35 почесних членів, серед них 13 знаних зарубіжних архітекторів, зокрема Анрі-Еме-Маріус Ботта, П'єр Ваго, Дурт Вернер, Вахтанг Давітая, Йорн Дювель, Радослав Жук, Жорж Канділіс, Джанкарло Де Карло, Мартін Кубелік, росіянин Євгеній Розанов і болгарин Георгій Стоїлов), виклав основні напрями діяльності, серед яких найбільш цікавими у фундаментальному аспекті були: розробка енциклопедії «Архітектурна спадщина України» і короткого курсу (вперше в історії) «Історії архітектури України» (керівник обох — академік Володимир Тимофієнко), розроблення проєкту Закону «Про архітектурну діяльність» (прийнятий Верховною Радою, підписаний Л. Кучмою 20.05.1999), різних ДБН, «Довідника архітектора», програми «Архітектура столиці» (затверджена Київрадою) тощо. Серед видавничих завдань президент звітує про завершення монографій: «Архітектурно-конструктивні системи цивільних споруд» академіка Валентина Єжова (видана у співавторстві з майбутнім академіком Олегом Слєпцовим та кандидатом архітектури Оленою Гусевою 1998 року, відзначена Державною премією в галузі архітектури 2000-го), «Софійський собор (архітектура, мозаїки, фрески, декоративно-ужиткове мистецтво)» почесного академіка Григорія Логвина (видана посмертно 2001 року), «Твори Тараса Шевченка та українська садиба XIX століття» академіка Івана Родічкіна, «Середньовічна архітектура арабських країн Близького Сходу (розвиток архітектурних форм)» члена-кореспондента Олександра Раллева (1945–2005), «Народна архітектура України в ілюстраціях» почесного академіка Віктора Самойловича (видана посмертно 1999-го), «Український архітектурний модерн» академіка Віктора Чепелика (видана посмертно 2000 року, відзначена Державною премією в галузі архітектури 2002-го), «Архітектура висячих систем» академіка Валентина Штолька, «Архітектурна мова українського бароко» академіка Дмитра Яблонського [7, с. 4–8].

Видана 2003 року за редакцією академіка В. Тимофієнка достатньо об'ємна «Історія української архітектури» (16 авторів; 50 друкованих аркушів), попри всі претензії, що їх можна закинути цьому виданню (методологія, термінологія, хронологія, типологія тощо), досі лишається чи не найважливішим результатом роботи Академії в перше десятиліття після відновлення. А те, що це видання принесло головним авторам Державну премію з архітектури 2007 року (В. Тимофієнко, В. Вечерський, О. Годованюк, С. Кілессо, С. Крижицький, З. Мойсеєнко, Т. Трегубова, В. Штолько), свідчить про її неабияку соціальну значущість і дає хоч і конспективне, але комплексне уявлення про нашу архітектурну спадщину від давнини до 1950-х.

У статті 2002 року про десятиліття відновленої УАА президент Штолько налічував у лавах Академії 58 академіків, 82 членів-кореспондентів, двох Героїв України, 25 докторів наук, 53 кандидатів, 15 народних архітекторів і художників, 42 заслужених архітекторів, будівельників і діячів мистецтв, 55 лауреатів державних премій, а головне — вказував на виконання Академією понад вісімдесятьох різного роду комплексних наукових досліджень, проєктів Законів України, загальнодержавних програм і пілотних проєктів [8, с. 4–8]. «УАА, — наголошував Валентин Григорович, — активно втручається в процеси архітектурно-містобудівної діяльності. Так, наприклад, за її ініціативою (лист на ім'я прем'єр-міністра України) 1993 р. Міністерство інвестицій було реформовано у Комітет по архітектурі і будівництву; 1994 р. було підготовлено звернення до президента України про запровадження в Україні 1 липня Дня архітектури, яке було прийняте; обґрунтування щодо необхідності розроблення Генеральної схеми розпланування територій України, а також регіональних схем і, перш за все, Київської агломерації; необхідність внесення змін до Земельного кодексу, відновлення управлінської вертикалі по керуванню архітектурно-містобудівним процесом в державі та інші пропозиції щодо вдосконалення організації науково-творчої і організаційної діяльності в галузі архітектури і містобудування» [8, с. 9–10].

Декілька разів президент УАА на підставі рішень Загальних зборів звертався до президента України та уряду з проханням розглянути питання про державний статус Академії, про реформування архітектурно-містобудівного комплексу, концентрації зусиль спеціалістів на «розв'язання нагальних проблем розвитку вітчизняного зодчества і надання Академії державного статусу вищої науково-творчої, координаційної і методичної організації України по архітектурі та містобудуванню» [8, с. 10], але ці звернення лишалися без відповіді.

Оглядаючи шлях, який здолала Академія впродовж п'ятнадцяти років після відновлення діяльності, президент Штолько писав 2007 року, що основною метою УАА є добровільне об'єднання на громадських засадах «фахівців найвищого ґатунку» з метою вирішення проблем розвитку архітектури за нових умов, відродження престижу професії і спрямування зусиль на створення гармонічного життєвого середовища, гідного людей незалежної держави. «УАА консолідувала науково-творчий потенціал і за 15 років пройшла декілька етапів злетів і спадів, виконала важливі роботи зі створення законодавчо-правової та нормативно-методичної бази з метою подальшого розвитку архітектури». Валентин Григорович виділив такі періоди становлення оновленої Академії: 1992–1995 роки — активний початок діяльності, проведення незалежних конкурсів; 1995–2000 роки — здійснення багатьох науково-дослідних і проєктних робіт; 2001–2006 роки — розроблення проєктів інвестиційно привабливих об'єктів. Четвертий етап розпочався 2007 року, збігаючись із політичною кризою, що спричинила законодавчо невизначені проблеми, які призвели до нерегульованої забудови, низки помилок, котрі неможливо або дуже важко виправити. «До цього часу не розроблено і не розробляється стратегія формування життєвого середовища в Україні до 2050 р., яку УАА запропонувала декілька років тому». Попри все, «у свій п'ятнадцятирічний ювілей

Українська академія архітектури сповнена сил, творчого натхнення і готова до подальшої праці на благо розвитку національної архітектури» [21, с. 5, 7].

Власне, оптимістичний висновок президента Академії був чи не останнім сподіванням на покращення ситуації в архітектурно-містобудівній сфері. Наступного року навіть сподівання відійшло на другий план, поступившись місцем фаховій апатії, наслідки якої відлунують досі.

Останні Загальні збори УАА у 2000-х відбулися 25.12.2007: на них були обрано дев'ять нових академіків (В. Горбонос, В. Книш, Є. Лішанський, В. Дмитренко, О. Кащенко, Б. Єрофалов, А. Пучков, Ю. Казмірук, О. Чижевський) і чотирнадцять членів-кореспондентів (О. Чуб, Л. Бачинська, С. Казарянц, М. Сарапін, І. Дончак, В. Шпара, В. Мущанов, П. Ричков, А. Пашенько, Ед. Лещенко, О. Лелеко, Р. Файнберг, В. Солодов, Ю. Серьогін). Членами президії УАА обрані президент В. Штолько, віцепрезиденти М. Дьомін, В. Єжов, І. Лебедич, головний вчений секретар Є. Ключниченко, академіки-секретарі відділень М. Ксєневич, О. Слепцов, А. Пучков, І. Лебедич, керівники філій і осередків В. Уреньов (Одеса), В. Семенов (Харків), В. Проскураков (Львів), О. Гуцаленко (АР Крим), М. Ходан (Івано-Франківськ), М. Левчук.

Фінансова криза 2008-го унаочнила об'єктивні вади світової фінансово-економічної системи і жорстко відбилася в архітектурно-будівній практиці України. Її наслідки, зокрема, виявилися в припиненні державного фінансування об'єктів будівництва, згорання й призупинення і без того мізерних обсягів науково-пошукових робіт із проектування і будівництва об'єктів життєвого середовища, зростання масового безробіття серед учасників архітектурно-будівного процесу, банкрутство і розвал фахово укомплектованих проектних, науково-творчих і виробничих колективів.

Наприкінці 2000-х особливо небезпечними для галузі були якраз останні позиції, що загрожували остаточною втратою фахового досвіду й майстерності і неможливістю вправної

Загальні збори Української академії архітектури
в залі засідань Вченої ради КНУБА 14 вересня 2021 року
Виступає новообраний президент УАА акад. О. С. Слепцов

ретрансляції фахового знання. На той час слід було якнайшвидше визначити державні пріоритети, стратегічні напрями й етапи поліпшення життєвого середовища, владно виконати реформування самої конструкції архітектурно-будівельної діяльності з чітким розмежуванням функцій, прав, обов'язків і міри відповідальності всіх акторів: держави, інвесторів, науковців, проектувальників, будівничих, закладів освіти й громадських організацій.

Тоді, у листопаді 2010 року востаннє УАА звернулася до уряду з пропозицією створити головний загальнодержавний науково-дослідний методичний, координаційний і просвітницький центр у вигляді Академії архітектури і будівельних наук України (ААіБН України), в якому можна було би згуртувати фахівців найвищої кваліфікації, спрямувавши їхню діяльність на виконання фундаментальних, прикладних і експериментальних досліджень у галузі архітектури і будівництва, підготовки кадрів вищої кваліфікації — як базової основи забезпечення інноваційного розвитку архітектурно-будівної діяльності — і покласти відповідальність за професійний рівень її діяльності.

У листі, чернетка якого (датована 29.11.2010) зберігається в архіві автора цих рядків, наголошувалося, що «створення ААіБН України дозволить зберегти і консолідувати науково-творчий потенціал держави, забезпечити розроблення і моніторинг реалізації стратегічних напрямів розвитку архітектури, містобудування й будівництва, вивести з тіні проектно-містобудівну діяльність, створити умови для єдиного державного науково обґрунтованого супроводу проектування (зокрема створення взаємоузгодженої системи нормативно-дозвільної документації), будівництва, розроблення і впровадження ефективних технологій, конструкцій, матеріалів тощо».

До звернення було долучено випущені окремою брошурою «Пропозиції щодо шляхів подолання кризи і забезпечення інноваційного розвитку архітектурно-будівної діяльності в Україні» [17], в підготовці яких взяли участь 36 академіків і членів-кореспондентів УАА. Але і ця ініціатива Академії лишилася поза увагою державців.

Від того часу діяльність Академії поступово згорталася з причин і суспільно-політичної апатії, і неможливості здійснювати наукові дослідження за державної фінансової підтримки, займатися гідною видавничою діяльністю; природні кадрові втрати серед академіків і членів-

Олег Слепов (н. 1958) —
президент Української академії архітектури
з вересня 2021 року

кореспондентів, особливо почесних членів УАА, що були носіями фахових традицій, аж ніяк не сприяли активній роботі Академії.

Як зазначав один розумний персонаж, фундаментальна наука це дуже інерційна система: навіть якщо зовсім припинити фінансування, вона дуже довго буде самоліквідуватися. Влучність цього дотепного спостереження підтверджується тим, що впродовж 2010-х діяльність Академії майже повністю вщухла, і лише деякі ініціативні її члени, які займалися науковими дослідженнями, знаходили можливість видавати результати цих досліджень у вигляді монографії і збірників праць, а відтак змогли зберегти потенціал, без якого був би неможливий подальший рух.

І от зрештою 14 вересня 2021 року в залі засідань Вченої ради Київського національного університету будівництва і архітектури відбулися чергові довгоочікувані Загальні збори Української академії архітектури.

Останні Загальні збори УАА відбулися у грудні 2007-го і з того часу — майже п'ятнадцять років — Академія не виконувала статутні обов'язки з причин, пов'язаних з переліченими вище об'єктивними обставинами.

Порядок денний Загальних зборів 14.09.2021 містив два питання: звіт президії Академії та обрання нового президента УАА.

Збори відкрив найстаріший член Академії, віцепрезидент УАА, лауреат Державної премії України в галузі архітектури, народний архітектор України, доктор архітектури, професор Микола Дьомін (н. 1931), який запропонував коротку оглядову доповідь про стан справ у Академії, наголосивши, що на кшталт зарубіжних громадських організацій УАА має всі підстави знову стати рупором архітектурного цеху країни, гучно заявити про підтримку архітекторів-практиків, стати в обороні професії як такої. Доповідь Миколи Мефодійовича була, як писали раніше, «одностайно схвалена» присутніми на Зборах.

З вітальними словами до членів Академії звернувся президент Академії будівництва України академік Іван Назаренко, президент Національної спілки архітекторів України академік Олександр Чижевський, професор кафедри міського будівництва КНУБА академік Володимир Нудельман, декан архітектурного факультету КНУБА академік Олександр Кащенко, професор Національного університету «Львівська політехніка» академік Віктор Проскурняков, інші дійсні члени та члени-кореспонденти УАА.

Відповідно до пропозиції головуючого академіка Дьоміна було запропоновано висунення кандидатури для обрання новим президентом Академії.

Академік Валерій Уреньов (Одеса) рекомендував включити в бюлетені для таємного голосування кандидатуру академіка Олега Слєпцова, що було підтримано присутніми (академік Сергій Чечельницький, академік Віктор Тімохін, академік Андрій Пучков, член-кореспондент Марина Авдєєва та інші). Академік Янош Віг та член-кореспондент Андрій Миргородський, кандидатури яких на посаду президента УАА також було запропоновано розглянути, взяли самовідвід.

Внаслідок таємного, майже одностайного голосування присутні на Загальних зборах УАА обрали президентом Української академії архітектури академіка УАА, лауреата Державної премії України в галузі архітектури, народного архітектора України, доктора архітектури, професора Олега Слєпцова (н. 1958) — завідувача кафедри основ архітектури й архітектурного проектування КНУБА.

Якщо першим президентом Академії архітектури в Україні був Володимир Заболотний, то Олег Семенович — п'ятий президент УАА.

Наразі перед Академією знову постають як внутрішньо-організаційні (поновлення Статуту, обрання президії, віцепрезидентів, головного вченого секретаря Академії, керівників відділень, нових членів УАА тощо), так і зовнішні суспільно-культурні завдання, спрямовані на відновлення і поживлення діяльності УАА як справді провідного в Україні науково-творчого, методичного і координаційного центру архітектурно-містобудівного напрямку.

Напередодні тридцятиріччя відновлення Української академії архітектури, що має відзначитися 24.04.2022, перед Академією постають питання, пов'язані насамперед із інкорпорацією діяльності в світовий інформаційний простір — створення сайту, сторінки у Фейсбукці, відновлення випуску «Вісника Української академії архітектури» (можливо, в електронній версії), налагодження нових зв'язків із владними структурами, залучення до співпраці провідних майстрів архітектурного цеху, поживлення позитивного втручання в повсякденну діяльність архітекторів у вигляді допомоги й захисту їхніх фахових інтересів, прав і свобод, задоволення законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних та інших спільних інтересів, сприяння підтримці належного рівня архітектурного життя в країні, участь у міжнародному спілкуванні й турбота про репрезентацію української архітектури в світі.

Як казав у середині липня 1945 року, ще навіть не будучи обраним президентом АА УРСР Володимир Заболотний, «заснування Академії архітектури у великій мірі стимулює опрацювання загальнонаукових і художніх проблем архітектури, а також мало опрацьованих питань архітектури національної» [18, с. 29]. Це фундаментальне спостереження має і зараз служити провідною метою діяльності нашої Академії, оскільки і проблеми забезпечення життєдіяльності людини, і її художні запити до життя дуже повільно змінюються впродовж часу в межах певної території. На кожному новому етапі історії архітектори лише перегортають списану ними сторінку книги буття в щирому сподіванні на наступній сторінці лишити чергові спостереження — іншим почерком і добираючи нові, переконливі слова і — охоче здійснюючи небачені фахові справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Академия строительства и архитектуры УССР: Служебный телефонный справочник*, 1960. Киев.
2. Алёшин, П.Ф., Маринченко, А.И., Колесников, В.В., 1952. *Архитектура школьных зданий*. Киев: Изд-во АА УССР.
3. Войцехівська, Г.А., Мироненко, Д.О., Смирнова, С.М. упоряд., 2016. *Архітектор В. Г. Заболотний: біобібліографічний портрет (1898–1962): Бібліограф. Показчик*. Київ.
4. Бакума, П.Ф., 1962. Академія будівництва і архітектури УРСР напередодні XXII з'їзду Комуністичної партії України. *Вісник Академії будівництва і архітектури УРСР*, № 4, с. 3–8 (вкладка з автономною пагінацією).
5. Бакума, П.Ф., 1962. Перспективи розвитку теоретичних досліджень в галузі архітектурно-будівельної науки. *Вісник Академії будівництва і архітектури УРСР*, № 4, с. 3–8.
6. Штолько, В.Г., Родічкін, І.Д., Рєпін, Ю.Г. редкол., 1996. *Вісник Української академії архітектури*, вип. 3.
7. Штолько, В.Г., Родічкін, І.Д., Рєпін, Ю.Г. редкол., 1997. *Вісник Української академії архітектури*, вип. 4.
8. Штолько, В., Баженов, В., Дьомін, М. редкол., 2002. *Вісник Української академії архітектури*, вип. 1 (7): Ювілейний.

9. Штолько, В.Г., Родічкін, І.Д., Рєпін, Ю.Г. редкол., 1995. *Вісник Української академії архітектури: Ювілейний випуск*.
10. Власов, А.В., 1959. *Задачи советской архитектуры в условиях дальнейшего развития индустриализации строительства: Доклад на V сессии Академии строительства и архитектуры СССР*. Москва.
11. Дахно, В.П., 1995. До 50-річчя Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування. *Теорія та історія архітектури*. с. 5–25.
12. Дзугаєв, В.А., 1950. *Дверні і віконні прилади масового виробництва*. Київ: Вид-во АА УРСР.
13. Тимофієнко, В., ред., 1995. *З історії Української академії архітектури: Додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України»*. Київ: НДІТІАМ.
14. Катернога, М.Т., 1952. *Архитектура музейных и выставочных зданий*. Київ: Изд-во АА УССР.
15. Колотов, С.М., 1947. *Новая теория теней*. Київ; Львів: Гостехиздат України.
16. *План научно-исследовательских работ Академии архитектуры УССР на 1947 год*, 1947. Київ.
17. Штолько, В.Г., ред., 2010. *Пропозиції щодо шляхів подолання кризи і забезпечення інноваційного розвитку архітектурно-будівельної діяльності в Україні*. Київ: Вид. дім А+С.
18. *Творчі завдання архітекторів України у відбудові міст і сіл*, 1946. Київ; Львів: Держтехвидав України.
19. Штолько, В.Г., Авдєєва, М.С. ред., 2002. *Українська академія архітектури: [Персональний склад]*. Київ: УАА.
20. *Українська академія архітектури: [Персональний склад]*, 1995. Київ: УАА.
21. Штолько, В.Г., Авдєєва, М.С., Єрофалов, Б.Л., Рондель-Пермінова, Н.М. упоряд., 2007. *Українська академія архітектури: Персональний склад*. Київ: Вид. дім А+С.
22. Фомин И.А., 1954. Эркер в архитектуре многоэтажного жилого дома (на опыте послевоенного строительства УССР): Автореферат диссертации ... кандидата архитектуры. Академия архитектуры Украинской ССР.
23. Хорхот, А.Я., 1953. *Архитектура и благоустройство промышленных предприятий*. Київ: Изд-во АА УССР.
24. Яблонский, Д.Н., 1955. *Порталы в украинской архитектуре*. Київ: Изд-во АА УССР.
1. *Akademiya stroitel'stva i arkhitektury USSR: Sluzhebnyy telefonnyy spravochnik* [Academy of Civil Engineering and Architecture of the Ukrainian SSR: Service Telephone Directory], 1960. Kyiv.
2. Alyoshin, P.F., Marinchenko, A.I., Kolesnikov, V.V. 1952. *Arkhitektura shkol'nykh zdaniy* [Architecture of School Buildings]. Kyiv.
3. Voytsekhivska, G.A., Mironenko, D.O., Smirnova, S.M. eds., 2016. *Arkhitekto V. H. Zabolotnyi: biobibliografichnyi portret (1898–1962): Bibliografichnyi pokazhchyk* [Architect V. G. Zabolotny: Bibliographic portrait (1898–1962): Bibliographer Show]. Kyiv.
4. Vakuma, P.F., 1962. Akademiia budivnytstva i arkhitektury URSR naperedodni XXII zizdu Komunistychnoi partii Ukrainy [Academy of Civil Engineering and Architecture of the Ukrainian SSR on the eve of the XXII Congress of the Communist Party of Ukraine]. *Visnyk Akademii budivnytstva i arkhitektury URSR*, issue 4, pp. 3–8 (tab with an autonomous paginatsion).
5. Vakuma, P.F., 1962. Perspektivy rozvytku teoretychnykh doslidzhen v haluzi arkhitekturno-budivelnioi nauky [Prospects for the Development of Theoretical Research in the Field of Architectural and Construction Science]. *Visnyk Akademii budivnytstva i arkhitektury URSR*, issue 4, pp. 3–8
6. Shtolko, V.G., Rodichkin, I.D., Repin, Y.G. eds., 1996. *Visnyk Ukrainskoi akademii arkhitektury*, issue 3.
7. Shtolko, V.G., Rodichkin, I.D., Repin, Y.G. eds., 1997. *Visnyk Ukrainskoi akademii arkhitektury*, issue 4.
8. Shtolko, V., Bazhenov, V., Dyomin, M. eds., 2002. *Visnyk Ukrainskoi akademii arkhitektury*, issue 1 (7).

9. Shtolko, V.G., Rodichkin, I.D., Repin, Y.G. eds., 1995. *Visnyk Ukrainiskoi akademii arkhitektury: Juvileyny Vipusk*.
10. Vlasov, A.V., 1959. *Zadachi sovetskoj arkhitektury v usloviyakh dal'neyshego razvitiya industrializatsii stroitel'stva: Doklad na V sessii Akademii stroitel'stva i arkhitektury SSSR* [Tasks of Soviet Architecture in the Conditions of Further Development of Industrialization of Construction: Report at the V Session of the Academy of Civil Engineering and Architecture of the USSR]. Moscow.
11. Dakhno, V.P., 1995. Do 50-richchia Derzhavnoho naukovy-doslidnoho instytutu teorii ta istorii arkhitektury i mistobuduvannia [Until the 50th Reign of the Sovereign Scientific-Preceding Institute of Theory and History of Architecture and Urban Planning]. *Teoriia ta istoriia arkhitektury*, issue 1, pp. 5–25.
12. Dzugaev, V.A., 1950. *Dverni i vikonni prylady masovoho vyrobnytstva* [Door and Window Devices of Mass Production]. Kyiv.
13. Timofienko, V. ed., 1995. *Z istorii Ukrainiskoi akademii arkhitektury: Dodatok do shchorichnyka «Arkhitekturna spadshchyna Ukrainy»* [From the History of the Ukrainian Academy of Architecture: A Supplement to the scholar “Architectural decline of Ukraine”]. Kyiv.
14. Katernoga, M.T., 1952. *Arkhitektura muzeynykh i vystavochnykh zdaniy* [Architecture of Museum and Exhibition Buildings]. Kyiv.
15. Kolotov, S.M., 1947. *Novaya teoriya teney* [New Theory of Shadows]. Kiev; Lvov.
16. *Plan nauchno-issledovatel'skikh rabot Akademii arkhitektury USSR na 1947 god* [Plan of research work of the Academy of Architecture of the Ukrainian SSR for 1947], 1947. Kyiv.
17. Shtolko, V.G. ed., 2010. *Propozytsiyi shchodo shlyakhiv podolannya kryzy i zabezpechennya innovatsiynoho rozvytku arkhitekturno-budivel'noyi diyal'nosti v Ukraini* [Proposals for the development of architectural and educational activities in Ukraine]. Kyiv.
18. *Tvorchi zavdannya arkhitektoviv Ukrayiny u vidbudovi mist i sil* [Creative Tasks of Ukrainian Architects in the Reconstruction of Cities and Villages], 1946. Kyiv.
19. Shtolko, V.G., Avdeeva, V.S. eds., 2002. *Ukrayins'ka akademiya arkhitektury: [Personal'nyy sklad]* [Ukrainian Academy of Architecture: [Personal warehouse]]. Kyiv.
20. *Ukrayins'ka akademiya arkhitektury: [Personal'nyy sklad]* [Ukrainian Academy of Architecture: [Personal warehouse]], 1995. Kyiv.
21. Shtolko, V.G., Avdeeva, V.S., Yerofalov, B.L., Kondel-Perminova, N.M. eds., 2007. *Ukrayins'ka akademiya arkhitektury: Personal'nyy sklad* [Ukrainian Academy of Architecture: Personal Warehouse]. Kyiv.
22. Fomin, I.A., 1954. *Erker in the architecture of a multi-storey residential building (on the experience of post-war construction of the Ukrainian SSR)*. Abstract of Ph.D. dissertation. Academy of Architecture of the Ukrainian SSR.
23. Khorhot, A.Ya., 1953. *Arkhitektura i blagoustroystvo promyshlennykh predpriyatiy* [Architecture and Improvement of Industrial Enterprises]. Kyiv.
24. Yablonskiy, D.N., 1955. *Portaly v ukrainskoy arkhitekture* [Portals in Ukrainian Architecture]. Kyiv.